

ΑΥΤΑΡΧΙΚΟ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΟΝ CARL SCHMITT

ΘΑΝΟΣ ΛΙΠΟΒΑΤΣ

Ο THOMAS MANN έγραφε, το 1930, σ' ένα κείμενο που είχε τον τίτλο «Γερμανική Προσφώνηση. Έκκληση στο Λόγο» (Deutsche Ansprache. Appell an die Vernunft):

«Την οικονομική πτώση της μεσαίας τάξης συνόδευσε μια αίσθηση που είχε ήδη προϋπάρξει σ' αυτή, ως τάση για διανοούμενες προφητείες και ως κριτική των καιρών: η αίσθηση μιας καμπής των καιρών, που ανακοίνωνε το τέλος της αστικής εποχής που εχρονολογείτο από τη Γαλλική Επανάσταση. Διακηρύχθηκε μια νέα ψυχική κατάσταση της ανθρωπότητας, που δεν ήθελε τίποτα να ξέρει από την αστική κατάσταση και τις αρχές της: Ελευθερία, Δικαιοσύνη, Μόρφωση, Αισιοδοξία, Πίστη στην Πρόοδο, και εκδηλώθηκε καλλιτεχνικά ως εξπρεσιονιστική κραυγή της ψυχής, φιλοσοφικά ως εγκατάλειψη της πίστης στο Λόγο και της μηχανιστικής και συγχρόνως ιδεολογικής κοσμοθεωρίας των παρελθουσών δεκαετιών, εκδηλώθηκε ως μια ιρασιοναλιστική κίνηση ολισθοδρόμησης, που έθετε τη έννοια της ζωής στο επίκεντρο του στοχασμού, μια κίνηση που εκθείαζε τις δυνάμεις του Ασυνείδητου, του Δυναμιισμού, του σκοτεινού δημιουργικού στοιχείου, που μόνον αυτές χαρίζουν τη ζωή, ενώ απέφενγε το Πνεύμα, πίσω από το οποίο έβλεπε κανείς γενικά τη Διανόηση, το Λογισμό, ως αυτό που φονεύει τη ζωή, και παρηγόριζε ενάντια του ως η αλήθεια της ζωής, το σκοτεινό στοιχείο της ψυχής, το χθόνιο-μητρικό, ο άγια γόνιμος κάτω κόσμος.»¹

Μ' αυτά τα λόγια περιέγραψε, μ' ένα αυθεντικό τρόπο, το πνεύμα της εποχής εκείνης. Τι σχέση έχουμε σήμερα μ' αυτό, αφού φαίνεται εκείνη η, όχι και τόσο μακρινή, εποχή να έχει θαφτεί κάτω από τα ερείπια που η ίδια παρήγαγε; Το πνεύμα εκείνο αναστήθηκε ωστόσο μερικώς, από το 1970 και έπειτα, και υπάρχει πάλι μέσα από την αριστερή και δεξιά, θρησκευτική και εγκόσμια, παραλλαγή του: Έτσι, αν μέσα από τις ακόλουθες αναλύσεις, αναφορικά με εκείνη την εποχή, αντιληφθεί κανείς ορισμένες ομοιότητες με σημερινά φαινόμενα, τότε αυτές σίγουρα δεν είναι τυχαίες (μα πρόταση που συνηθίζεται να την αρνούνται στα φιλμ). Θα τα καταφέρουμε άραγε σήμερα ή αύριο, καλύτερα από τότε, ν' αντιμετωπίσουμε τις εφιαλτικές και σαγηνευτικές

φантаσιώσεις; Δεν υπερβάλλουμε όταν ισχυριζόμαστε ότι δεν μαθαίνει κανείς από την Ιστορία, επειδή κάθε νέα γενιά πρέπει να ανακαλύψει εκ νέου τη δική της επιθυμία και τη δική της ταυτότητα; Παρ' όλ' αυτά, ελπίζουμε με τις ακόλουθες αναλύσεις να οδηγήσουμε, έστω και λίγο, σ' έναν προβληματισμό, ώστε να διακρίνει κανείς πιο καθαρά ορισμένα σημεία των καιρών, προτού αυτά αποκτήσουν το χαρακτήρα οξέος συμπτώματος.

Η Γερμανία συγκλονιζόταν έπειτα από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, κατά τη δεκαετία του 1920, από μια βαθιά κρίση στην οικονομία, στην πολιτική ζωή, στις αξίες. Μπορεί κανείς να χωρίσει τα 14 χρόνια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης σε τρεις περιόδους: η πρώτη, 1919-1923, είναι η περίοδος της ίδρυσης μέσα από το χάος, η περίοδος των προσπαθειών για επαναστατικά και αντεπαναστατικά κινήματα, καθώς και του πληθωρισμού. Η δεύτερη περίοδος κράτησε από το 1923 μέχρι το 1929 και ονομάστηκε «η χρυσή δεκαετία του Είκοσι», κατά τη διάρκεια της οποίας υπήρξε μια οικονομική και πολιτική σταθεροποίηση: η Γερμανία ήταν τότε η πνευματικά και πολιτιστικά πιο ενδιαφέρουσα χώρα της Ευρώπης. Αλλά από τα τέλη του 1929, και αυτό όχι μόνο εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, άρχισε η παρακμή της Δημοκρατίας, που από το 1930 και έπειτα υπήρχε εν μέρει μόνον τυπικά: οι προεδρικές κυβερνήσεις του Hindenburg ήταν στην πράξη η πραγματοποίηση του αυταρχικού κράτους,

και αυτό άνοιξε το δρόμο για το ολοκληρωτικό κράτος το 1933.

Την ιστορία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης μπορεί κανείς να τη διαβάσει ως μια μεταφορά, ως μια παραδειγματική διαδικασία πολιτικής κρίσης, που μπορεί να επαναληφθεί και αλλού – εδώ σκεφτόμαστε την Τέταρτη Γαλλική Δημοκρατία. Σήμερα, πολλοί πιστεύουν ότι είναι πιο «έξυπνοι» και ότι ξέρουν τι είναι «ορθό» και τι «λάθος»: από τη Γερμανία μέχρι την Ελλάδα έχουμε πίσω μας την οδυνηρή εμπειρία του φασισμού, του πολέμου και της δικτατορίας. Θεωρούμε ότι αυτό είναι μια επικίνδυνη αυταπάτη που αποκοιμίζει τα πνεύματα. Γιατί και τότε πολλοί πίστευαν, κάτω από την επίδραση των ιδεών του Διαφωτισμού του 19ου αιώνα, ότι ορισμένα πράγματα είναι «αδύνατον» να συμβούν: συγκεκριμένα το γεγονός ότι ο άνθρωπος κρύβει πάντα μέσα του και το κακό, που δεν μπορεί να το υπερνικήσει καμιά καλή θέληση και καμιά αντικειμενική πληροφόρηση ή μόρφωση, και το οποίο πάντα επανέρχεται στην επιφάνεια σε περιόδους κρίσης.

Αυτό τον προβληματισμό τον έβιξαν οι θεωρητικοί του Δημοσίου (κρατικού) Δικαίου μέσα από τη διαμάχη που είχαν μεταξύ τους, μ' ένα τρόπο παραδειγματικό. Η σημασία αυτής της διαμάχης έγκειται στο ότι δεν ήταν καθόλου ένας διαπληκτικισμός που ενδιέφερε μόνο τους ειδικούς, αλλά, αντίθετα, έθιγε τη θεμελιακή σχέση των ανθρώπων του 20ού αιώνα με τη Δημοκρατία, τον Πολιτισμό και τον εαυτό τους. Ο μεγάλος θεωρητικός του Δημοσίου Δικαίου Hans Kelsen, πατέρας του Συντάγματος της Πρώτης Αυστριακής Δημοκρατίας και γνήσιος δημοκράτης, υποστήριζε την τότε επικρατούσα άποψη, έτσι όπως αυτή διαμορφώθηκε τον 19ο αιώνα. Σύμφωνα με τη θέση του, που μπορεί να χαρακτηριστεί ως νεοκαντιανή, υποστήριζε μια αυστηρά θετικιστική νομική και τυπική μέθοδο, στην οποία οι νομικές έννοιες ήταν «καθαρές» από κάθε πολιτικό και κοινωνικό περιεχόμενο. Γι' αυτόν, το κοινωνικό και το πολιτικό είναι ήταν απόλυτα χωρισμένο από το νομικό Δέον, το οποίο ήταν υποχρεωμένο να προσανατολίζεται αποκλειστικά προς τον θετικό, διατυπωμένο νόμο. Σύμφωνα μ' αυτά, ο Kelsen υποστήριζε ότι το κράτος ταυτίζεται με το εκάστοτε ισχύον σύστημα

Δικαίου.² Πώς όμως θα μπορούσε ν' αντι-μετωπίσει έτσι κανείς μια σειρά από παρεκκλίνοντα φαινόμενα που εμφανίστηκαν από το 1919 και έπειτα στον πραγματικό κόσμο μ' ένα φορτικό τρόπο, φαινόμενα όπως η οικονομική κρίση, οι ταξικοί αγώνες, οι αντεπαναστατικές συνομοσίες, η μηδαμινότητα και η αδυναμία των ρεπουμπλικάνων πολιτικών, η εξάρτηση από την Αγγλία και τη Γαλλία στην εξωτερική πολιτική, το χάσιμο εμπιστοσύνης στον Ορθό Λόγο; Η τυπική νομική άποψη μπορούσε να ισχύει μόνο στη διάρκεια της σχετικά σταθερής και μη πολύπλοκης κατάστασης του Δεύτερου Ράιχ του Bismarck (1871-1918) και της Belle Epoque (1890-1914): όπως είπε ο Hermann Heller,³ ένας από τους διαπρεπέστερους νομικούς της σοσιαλδημοκρατίας, αυτά που έλειπαν στη θεωρία του Kelsen-ήταν η μεταφυσική, η ηθική και η κοινωνιολογία. Μ' ένα λόγο, εξέφρασε την απαίτηση να ενσωματωθεί (πάλι) μέσα στον καθαρό κόσμο του Δικαίου η διχασμένη και μεταβλητή πραγματικότητα της κοινωνίας.

Εδώ άρχισε η σύγκρουση των θέσεων, γιατί ούτε η μια ούτε η άλλη άποψη είναι ή μπορεί να είναι ξεκάθαρη. Όταν ο φορμαλισμός παραμένει χωρίς κανένα περιεχόμενο, τότε κάθε περιεχόμενο είναι δυνατό: κράτος δικαίου μπορεί να είναι τόσο μια δημοκρατία όσο και μια μοναρχία. Αντίστροφα, η απαίτηση κριτηρίων περιεχομένου μπορεί να οδηγήσει στη δικαίωση τόσο της δημοκρατίας όσο και της δικτατορίας. Και αυτό που συνέβη τότε ήταν η τελευταία περίπτωση: κάτω από το μανδύα της επανανακάλυψής του, το Φυσικό Δίκαιο ερμηνεύθηκε αλλιώς, ως το Δίκαιο που πηγάζει από τη λεγόμενη «ζωή», σε αντίθεση τόσο με το ορθολογικό Δίκαιο του Μεσαίωνα όσο και με το ορθολογιστικό Φυσικό Δίκαιο της μοντέρνας εποχής. Έτσι, ο νομικός Erich Kaufmann, που ανήκε στο δεξιό «γερμανικό εθνικό» κόμμα, ερωτούσε: «Θα έχει το γερμανικό πνεύμα τη δύναμη να αποβάλει μέσα από την ύπαρξή του τον ορθολογισμό;»⁴. Με αυτά τα λόγια συνδέει την ομολογία πίστης του σ' ένα Δίκαιο που θα έπρεπε να αναζητηθεί πέραν των ισχυόντων νόμων, πράγμα που στην πράξη σήμαινε την απόρριψη των νόμων που ψηφίζονταν στη Βουλή της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

Προτού προχωρήσουμε, θα θέλαμε να κάνουμε μια μεθοδολογική παρατήρηση: όποιος κατέχει μια γλώσσα είναι και ευαίσθητος στις διαστρεφές της. Η εθνικοσοσιαλιστική και η σταλινική ξύλινη γλώσσα αποτελούν, όπως πολύ σωστά παρατήρησε η Hannah Arendt, ένα βιασμό της υποκειμενικότητας μέσα από μια σοφιστική λογική. Αλλά η σοφιστική αυτή λογική εδώ βασιζέται σε μια συνεχή αλλαγή νοήματος (με

μυστική χροιά) όλων των εννοιών και σε μια αλλαγή αξίας όλων των αξιών, όπως η ζωή, το πνεύμα, η φύση, η κοινότητα, το έθνος, ο λαός, ο εργάτης, η νεολαία, το δίκαιο, η δημοκρατία κ.λπ. Αυτή η αλλαγή νοήματος άρχισε σιγά-σιγά και συνεχώς να υποσκάπτει το έδαφος πάνω στο οποίο βασιζόνταν η δημοκρατία και ο ανθρωπισμός, και αυτό πριν έρθει ο Hitler στην εξουσία.

Η απαίτηση για μια «θεωρία του Δικαίου και του Κράτους προσανατολισμένη προς τη ζωή»⁵ ήταν ωστόσο δικαιολογημένη, για να αντιμετωπιστεί η τότε επικρατούσα αδυναμία του κράτους δικαίου για αυτοάμυνα. Η αδυναμία αυτή ξεκίνησε από πολλούς λόγους: πρώτον, ένα μεγάλο κομμάτι της γερμανικής αστικής τάξης αποκήρυξε, μετά το 1919, τη φιλελεύθερη παράδοση του και απαρηγόησε τον εαυτό του, ενώ πολλοί κρατικοί υπάλληλοι, αξιωματούχοι του κράτους και αξιωματικοί παρέμειναν πιστοί στην αυτοκρατορία και στον Kaiser: δεύτερον, ένα μεγάλο κομμάτι της γερμανικής εργατικής τάξης υπέκυψε, έπειτα από τη διάσπαση ανάμεσα στο Σοσιαλδημοκρατικό (SPD) και το Κομμουνιστικό (KPD) Κόμμα και μετά τη σταλινοποίηση (μέσα στο KPD), και ανέπτυξε μια ριζική έχθρα ενάντια στους θεσμούς της δημοκρατίας, μια έχθρα που έπειτα από το 1928 οδήγησε το KPD, σε ορισμένες περιπτώσεις, να συνεργαστεί με τους εθνικοσοσιαλιστές: τρίτον, ένα μεγάλο τμήμα των μικροαστών και υπαλλήλων, καθώς και των παλαιών πολεμιστών, ανέπτυξε ένα αίσθημα απογοήτευσης, φθόνου και εκδίκησης (Resentiment) απέναντι στη δημοκρατία, καθώς και μια νοσταλγία για την «καλή εποχή» πριν από τον πόλεμο, ή μια νοσταλγία για τα «βιώματα συντροφικότητας» κατά τη διάρκεια του πολέμου (απωθώντας τις αγριότητες του): τέταρτον, από το 1921 η πλειοψηφία των βουλευτών στη Βουλή απέρριπταν συνειδησιακά τη Δημοκρατία, ενώ το Σοσιαλδημοκρατικό και το Καθολικό Κόμμα του Κέντρου (τα μόνα δημοκρατι-

κά κόμματα), παρά ορισμένες εξαιρετικές προσωπικότητες που ανέδειξαν, κυριαρχούνταν από τακτικιστές πολιτικούς και ασήμαντα στελέχη της γραφειοκρατίας, που έχασαν την υπόληψή τους μέσα από τους διεφθαρμένους συμβιβασμούς και την αποφυγή λήψης των αναγκαίων αποφάσεων.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, κυριαρχούσε τότε σε πολλούς ανθρώπους το αίσθημα της απογοήτευσης (Frustration), της αδυναμίας και της αιώρησης μέσα στη σχετικότητα των αξιών, αυτό δε το ένιωθε ιδιαίτερα ένα μεγάλο κομμάτι της νεολαίας, που αναζητούσε απόλυτα κριτήρια και μέτρα, για να βάλει τάξη στο χάος που υπήρχε μέσα στα κεφάλια και στον γύρω κόσμο. Αυτή δε η νεολαία ήταν κάτω από την υπνωτική επίδραση της εμπειρίας του κινήματος νεολαίας (προσοκόπων κ.λπ.) πριν από τον πόλεμο καθώς και της φαντασίωσης ενός ενδοξοποιημένου πολεμικού βιώματος ηρωισμού και συντροφικότητας. Ωστόσο τη λέξη «χάος» δεν πρέπει να την υπερβάλλει κανείς, αναφορικά με την τότε κατάσταση: αυτό, γιατί οι Γερμανοί, σε αντίθεση με τους δυτικούς γείτονές τους, δεν είχαν συνηθίσει πριν από το 1919 σε μια πλήρως ελεύθερη και δημοκρατική ζωή. Δηλ. η συνεχής καταγγελία του χάους ήταν επίσης ένα τμήμα της αντιδημοκρατικής τακτικής των ακροδεξιών, η οποία έγκειτο και στο ότι αυτοί προσπαθούσαν να μεγαλώσουν το χάος με κωλυσιεργίες και προκλήσεις.

Ο αγώνας για το δικαίωμα ελέγχου των δικαστών αποτέλεσε τότε ένα σύμπτωμα των συγκρούσεων.⁷ Η λεγόμενη «Νέα Θεωρία του Δικαίου» απαιτούσε τον έλεγχο του νομοθέτη από τους δικαστές (Kaufmann): αυτό ενάντια στην κλασική θεωρία, για την οποία, σύμφωνα με τη Γαλλική Επανάσταση, η θέληση του λαού, ενσαρκωμένη στο Σύνταγμα, στέκεται πάνω από τους εκάστοτε νόμους. Αλλά η «Νέα Θεωρία» ήθελε να εξυψώσει τη συντηρητική κατάσταση (Stand: Κάστα) των δικαστών σ' ένα θεσμό πάνω από το νομοθέτη και το Σύνταγμα, αυτό με το αίτημα (Postulat) μιας πλασματικής νομικής ενότητας, της λεγόμενης «Κοινότητας Δικαίου», που θα είχε ως σκοπό να εξουδετερώσει δήθεν το διχασμό των κομματικών συμφερόντων μέσα στη Βουλή.

Αυτή η διαμάχη δεν έχει ωστόσο ένα ξεκάθαρο περιεχόμενο, επειδή και μεν έπρεπε τότε να απορριφθεί η αντιδημοκρατική στρατηγική που ακολουθούσαν πολλοί, αλλά αυτό δεν σημαίνει, από την άλλη, ότι «όλα πάνε καλά» με την «κυριαρχία του λαού» (Volksouveränität). Δηλ. κανένας νόμος και κανένα Σύνταγμα δεν μπορούν αργότερα να μη γίνουν αντικείμενο ελέγχου μέσω ορθολογικών επιχειρημάτων, ωστόσο αυτό που έχει πάντα σημασία είναι η πρό-

θεση και τα κριτήρια του ελέγχου. Και η τότε κριτική του Συντάγματος διεπόταν από την έχθρα εναντίον του.

Σ' αυτό το σημείο ουσιαστικός ήταν ο ρόλος του Carl Schmitt, ο οποίος, μαζί με τον Ernst Jünger και τον Martin Heidegger, ανήκε στους λαμπρότερους εκπροσώπους του τότε συντηρητικού πνεύματος, ως θεωρητικός του Δημοσίου (κρατικού) Δικαίου δε, είχε μια τεράστια αλλά διφορούμενη επίδραση σε γενιές νομικών της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, του Τρίτου Ράιχ και της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας.

Ο Carl Schmitt ήταν μαθητής του Max Weber, του οποίου τη μέθοδο ακολούθησε και συγχρόνως ριζοσπαστικοποίησε ιστορικά. Το έργο του *Η πνευματική ιστορική κατάσταση του σημερινού κοινοβουλευτισμού* (*Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*), δημοσιευμένο το 1923, είχε μεγάλη επίδραση στους εχθρούς της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Ο Carl Schmitt τοποθέτησε την ανάλυσή του στα πλαίσια της πολιτικής κοινωνιολογίας και της ιστορίας των ιδεών, και απέρριψε τον αφηρημένο κανονιστικό χαρακτήρα των θετικιστικών νομικών θέσεων. Η μέθοδος του συνίστατο στη σύγκριση του συνταγματικού κανόνα με την πραγματικότητα στην οποία αυτός αναφέρεται (και εδώ ήταν πιο νοήμων και διαφοροποιημένος από πολλούς άλλους): ο κοινοβουλευτισμός ανήκε γι' αυτόν στον 19ο αιώνα, επειδή είχε ως βασική προϋπόθεση τη δημόσια συζήτηση ανάμεσα σε ισοδύναμα εύπορους, καλλιεργημένους και πληροφορημένους πολίτες-αστούς, οι οποίοι είχαν την υποχρέωση, μέσα από μια ορθολογική επιχειρηματολογία, να έρθουν σε μια συναινέση. Ο Carl Schmitt υποστήριζε ότι έπειτα από το 1918, στον αιώνα των μαζών, όλα αυτά δεν ήταν πλέον δυνατά, έτσι η πρόθεσή του ήταν «να στοχεύσει [καταστρέψει] τον τελευταίο πυρήνα του θεσμού του μοντέρνου κοινοβουλίου».

Αυτό που είναι προβληματικό στη μέθοδο του είναι το σοφιστικό πνεύμα που τη διέπει, συγκεκριμένα, από τη μια, η οξυδερκής ανάλυση της υπάρχουσας εφαρμογής του Συντάγματος, που γι' αυτόν συνίσταται μόνον από αδυναμίες και αναπηρίες, και, από την άλλη, η σύγκριση αυτής της κατάστασης με τον ιδεατό τύπο του θεσμού. Έτσι όμως σύγκρινε ανόμοια πράγματα μεταξύ τους και έφερε το ένα κομμάτι του Συντάγματος σε αντίθεση με το άλλο: δηλ. δίχασε⁸ το Σύνταγμα σ' ένα «πολιτικό-δικαιοκρατικό» («Bürgerlich-Rechtsstaatlich») και σ' ένα «πολιτικό» (Politisch) τμήμα και διακήρυξε συγχρόνως ότι το πρώτο τμήμα ήταν ιστορικά ξεπερασμένο. Γι' αυτόν, τα βασικά δικαιώματα του Πολίτη και του Ανθρώπου, που διαφυλάσσει

το κράτος δικαίου, ήταν «αστικά» και γι' αυτό ξεπερασμένα, επειδή ο «αστός-πολίτης» ήταν ένας «τύπος» του 17ου, 18ου και 19ου αιώνα. Εδώ συμφωνούσε με πολλούς μαρξιστές: όπως αυτοί, αρνιόταν να αναγνωρίσει ότι οι βασικές ελευθερίες και το κράτος δικαίου αποτελούν μια διαρκή ιστορική κατάκτηση δομικής σημασίας, και η εμπειρία του εθνικοσοσιαλισμού, όπως και του σταλινισμού, μας έδειξε τι συμβαίνει όταν αυτά εκλείπουν.

Όσον αφορά το λεγόμενο πολιτικό τμήμα του Συντάγματος που περιέχει ειδικές ρυθμίσεις, - οι οποίες έχουν αναγκαστικά έναν συμβιβαστικό χαρακτήρα, επειδή πρέπει να λάβουν υπόψη τους τα διαφορετικά συμφέροντα των τάξεων και ομάδων - έγραφε με περιφρόνηση ότι (αυτό το τμήμα του Συντάγματος) δεν περιέχει «καμιά καθαρή απόφαση, αλλά αοριστίες συμβιβασμών τύπου». Αυτή η πρόταση περιέχει τις χαρακτηριστικές γι' αυτόν εκφράσεις: το φετιχισμό της «καθαρότητας» και της «απόφασης», την περιφρόνηση κάθε συμβιβασμού και την εξίσωσή του με «διεφθαρμένο συμβιβασμό»⁹.

Ο C. Schmitt δεν θεωρούσε ότι τα αρνητικά σημεία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ήταν συνάρτηση του χρόνου ή ότι αποτελούν αναγκαστικά το τμήμα της Δημοκρατίας, η οποία θα έπρεπε να μπορεί να βελτιωθεί, αλλά, αντίθετα, αυτά τα σημεία τα θεωρούσε ως την αναγκαστική συνέπεια μιας ανεξάλειπτης κρίσης της. Έβλεπε στην πλουραλιστική δημοκρατία μόνον αγώνες για εξουσία, στις οποίες οι βουλευτές δεν είναι ελεύθεροι και ανεξάρτητοι, αλλά αντιπρόσωποι ειδικών συμφερόντων και στελέχη που τα πειθαρχούν οι μεγάλες κοιμηματικές μηχανές. Η κοινοβουλευτική εργασία γίνεται μέσα στις διάφορες επιτροπές, που είναι αντικείμενο πίεσεων από μέρους των οργανωμένων συμφερόντων, ενώ οι εκλογές οργανώνονται μέσω της μαζικής προπαγάνδας.

Ο C. Schmitt εντόπισε ανελέητα τις εγγενείς αδυναμίες του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης καθώς και της κοινοβουλευτικής λειτουργίας της, μιας εμπειρίας που λαμβάνει χώρα σε κάθε κοινοβούλιο. Όμως οι βασικές διατάξεις του Συντάγματος δεν επιτρέπεται να μπορούν να καταργηθούν από μια πλειοψηφία μέσω μιας αυθαίρετης διαδικασίας τροποποίησής τους¹⁰ το Σύνταγμα πρέπει να περιέχει στοιχεία που να μην μπορεί να τα θίξει (νόμιμα) η οιαδήποτε πλειοψηφία. Απέναντι σ' αυτή τη δυνατότητα αυτοκτονίας, που προέρχεται από το λαϊκιστικό φετιχισμό της «λαϊκής θέλησης», οι θετικιστές συνταγματολόγοι ήταν άοπλοι, επειδή γι' αυτούς ήταν νόμιμη κάθε (δια πλειοψηφίας) αλλαγή και «σύμφωνη με το Σύνταγμα».

Έτσι αυτό μοιραία οδήγησε, στις 23.3.1933, τη Γερμανική Βουλή να αυτοεξουδετερωθεί νόμιμα μέσα από τον λεγόμενο «Νόμο Εξουσιοδότησης» (Ermächtigungsgesetz) και να παραδώσει τη νομοθετική εξουσία (σε περίοδο εκτάκτου ανάγκης) στην εκτελεστική εξουσία, δηλ. στον A. Hitler.

Αυτή η θεωρητική αδυναμία του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης καθώς και η πρακτική πολιτική καταστροφή που επακολούθησε, ήταν ο λόγος που αργότερα εισάχθηκε το Απαρβαίσιμο¹¹ των βασικών διατάξεων και δικαιωμάτων στο Σύνταγμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας. Και σήμερα, παντού όπου εισάγονται στον κόσμο ανοιχτές ή καλυμμένες δικτατορίες, πάντα αρχίζουν αυτές να θέτουν εκτός ισχύος τα πολιτικά και τα ανθρωπίνια δικαιώματα, ή να τους αλλάζουν το νόημα μέσα από μια διαστροφή της γλώσσας.

Ο C. Schmitt ήξερε ότι κάνει μια ορθή διάγνωση μέσα από τις οξυδερκείς αναλύσεις του, αλλά η πρόθεσή του δεν ήταν να ξεπεραστούν οι αδυναμίες, αλλά αντίθετα να οδηγήσει τη Δημοκρατία στο αδιέξοδο και να την κάνει να χάσει κάθε κύρος. Υποστήριζε ότι «στη δικτατορία είναι τόσο λίγο η αποφασιστική αντίθεση στη δημοκρατία, όσο και η δημοκρατία στη δικτατορία»¹². Με χαρακτηριστικό τρόπο ήθελε να δείξει, μέσα από τη σχετικοποίηση αυτών των αντινομικών εννοιών, ότι η δικτατορία είναι καλύτερη από τη δημοκρατία επειδή δεν έχει τα ελαττώματά της. Μπόρεσε βέβαια να κατασκευάσει την παραπάνω ταυτότητα των δύο εννοιών, επειδή θεωρούσε το φιλελεύθερο κράτος δικαίου ως ένα «μη υπάρχον κράτος», έτσι ώστε, υποδεικνύοντας την περίπτωση της δικτατορίας των πορευτικών, των γιακωβίνων και των μπολσεβίκων, που μπορούν να ονομαστούν «λαϊκές δημοκρατίες», μπόρεσε να υπογραμμίσει εκείνη την ταυτότητα.

Έτσι φθάσαμε στην έννοια περί κράτους του C. Schmitt. Μέσα από τη μονομερή ερμηνεία της *volonté générale* του Rousseau, έφθασε στο αίτημα (*Postulat*) της ταυτότητας¹³ ανάμεσα στους κυβερνώντες και τους κυβερνωμένους, μια πλασματική μυστική παράσταση, σύμφωνα με την οποία δεν πρέπει να υπάρχουν μεσολαβητικοί θεσμοί και χωρισμός των εξουσιών. Ο σχηματισμός της λαϊκής θέλησης λαμβάνει εδώ χώραν δια βούς, μέσω της οποίας διασφαλίζεται η λαϊκή ενότητα, στους κόλπους της οποίας τα άτομα πρέπει να εξαφανιστούν/ συγχωνευτούν.

Η αυταρχική παράσταση περί κράτους ήταν κοινός τόπος για όλους τους λεγόμενους «εθνικόφρονες» (*Nationalen*): εννοούσαν με αυτή μια εναλλακτική λύση στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Σ' αυτό το μοντέλο, η λεγόμενη λαϊκή θέληση σχηματιζόταν μόνο βέσα από δημοψήφισμα, αλλά η διατύπωση του ερωτήματος ήταν το πρόνομο του Οδηγού (*Führer*), ο οποίος ενσάρκωνε συγχρόνως με μυστικό τρόπο τη λαϊκή θέληση, ενώ για την άσκηση της εξουσίας είχε ακόμα ανάγκη και από την ύπαρξη μιας ελίτ. Στον C. Schmitt ο λεγόμενος λαός μπορεί να είναι και μια μειοψηφία,¹⁴ και αυτό που την εξυψώνει σε «λαό» είναι ότι έχει μια ενιαία «θέληση», που την ξεχωρίζει από τη μάζα των υπολοίπων χωρίς θέληση. Αποφασιστική είναι εδώ η Μυστική (*Mystik*) της θέλησης: Δημοκρατία είναι για τον C. Schmitt αυτό που θέλει ο λαός, ακόμα και όταν θέλει τη δικτατορία.

Ο C. Schmitt δεν στάθηκε εδώ, επειδή ήταν πολύ ρεαλιστής για να πιστεύει στη δυνατότητα ενός απλά αυταρχικού κράτους, όπως αυτό ήταν η περίπτωση τότε με τους περισσότερους ακροδεξιούς, που σκέφτονταν εξωπραγματικά. Αυτό, γιατί η παράσταση του αυταρχικού κράτους παρέμεινε πάντα μέσα στα πλαίσια ελιτιστικών παραστάσεων, αλλά αυτές δεν μπορούσαν να

πραγματοποιηθούν έπειτα από τις δημοκρατικές εμπειρίες του 19ου αιώνα. Παρ' όλ' αυτά, το κράτος των Papen, Pilsudski, Salazar, Franco, Μεταξά κ.λπ. ήταν ένα αυταρχικό κράτος: οι Οδηγοί ήθελαν να φέρουν στην εξουσία την παλιά κάστα των στρατιωτικών και κρατικών υπαλλήλων, χωρίς να λάβουν υπόψη τα κοινωνιολογικά δεδομένα της κοινωνίας των μαζών (που ωστόσο τότε, έξω από τη Γερμανία και την Αγγλία, δεν ήταν πολύ αναπτυγμένη αλλού). Τι ήθελε ο C. Schmitt; Γύρω στο 1930, διαπίστωσε ότι όλος ο κοινωνικός χώρος είχε καταληφθεί από το κράτος και τις υπηρεσίες του, έτσι ώστε δεν υπήρχαν πλέον οι α-πολιτικές ζώνες του κοινωνικού και του ιδιωτικού χώρου. Έτσι γι' αυτόν εξαφανίστηκαν οι κλασικοί φιλελεύθεροι χωρισμοί ανάμεσα στον δημόσιο και τον ιδιωτικό χώρο: επιτεύχθηκε μια ενότητα κράτους και κοινωνίας, που ο C. Schmitt ονόμασε «ολικό κράτος» (*totaler Staat*). Εδώ διαφάνηκε η έμμονη ιδέα του ν' απαιτεί οπωσδήποτε μια ενότητα εκεί όπου αυτή δεν υπάρχει.

Θεωρούσε όμως ότι η Δημοκρατία της Βαϊμάρης ήταν ένα ολικό κράτος από αδυναμία, στο οποίο κάθε ομάδα συμφερόντων μπορούσε να φωνάζει δυνατά ενάντια σε κάθε άλλη, αυτός όμως ήθελε ένα ισχυρό ολικό κράτος, δηλ. ένα ολοκληρωτικό κράτος. Και το 1930 υπήρχαν δύο μοντέλα αυτού του τύπου στην Ευρώπη: η φασιστική Ιταλία του Mussolini και η σταλινική Ρωσία (και ξέρουμε ότι σήμερα πάντα υπάρχουν νέοι ή γέροι που τα νοσταλγούν).

Σε τι συνίσταται για τον C. Schmitt η «ισχύς» του ολικού κράτους; Συνίσταται στην ενότητα του έθνους στην εξωτερική πολιτική, η οποία δημιουργείται μέσα από την αναγκαστική καταστολή των εσωτερικών ταξικών και ομαδικών αγώνων, ενώ η αστυνομία «καθαρίζει» τους παραξένους της τάξης. Δηλ. η ειδιοποιός διαφορά με το αυταρχικό κράτος έγκειται στο ότι το ολοκληρωτικό κράτος απαιτεί και πραγματοποιεί το ενεργητικό και συστηματικό δέσιμο των μαζών

με ένα πληθειακό μαζικό κίνημα, με δημοψηφίσματα και με μια μαζική προπαγάνδα, στηριζόμενο σε μια μυστική αστυνομία που ελέγχει και το στρατό. Αυτό το κράτος φαινόταν, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, να είναι το «μοντέρνο κράτος» κατ' εξοχήν, έτσι όπως σήμερα συμβαίνει σε πολλά μονοκομματικά κράτη του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου. Για λόγους ιστορικής ακρίβειας, πρέπει να ειπωθεί εδώ ότι ο C. Schmitt ήταν μεν φασίστας, αλλά δεν ήταν εθνικοσοσιαλιστής στη σκέψη του, με την έννοια του ότι ήταν αντισημίτης, αλλά δεν πρέσβευε μια άρεια ρατσιστική ιδεολογία, δεν ήταν δηλ. εθνοφυλετικός (*völkisch*). Μέχρι την πρώτη μεγάλη εκλογική νίκη των εθνικοσοσιαλιστών, το 1930, στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης οι εθνοφυλετικοί και οι εθνικοσοσιαλιστές αποτελούσαν το μικροαστικό, λαϊκιστικό και πιο πρωτόγονο τμήμα των εθνικών και συντηρητικών επαναστατών. Μόνον το NSDAP (: *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* - Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα) είχε το «πρόνομο» να πραγματοποιήσει το ολοκληρωτικό κράτος στη Γερμανία, επειδή είχε, εκτός των άλλων, και ένα αρχηγό με υστερική προσωπικότητα, που ήταν σε θέση να χειριστεί την υστερία των μαζών (καθώς και την παράνοιά τους).

Στον ολοκληρωτισμό, το κράτος αιωρείται πάνω από τις κοινωνικές δυνάμεις (λειτούργικά, όχι δομικά) και δικαιώνεται (*Legitimität*) φαινομενικά μέσα από τα ερωτήματα που θέτει ο Οδηγός στα δημοψηφίσματα. Έτσι διαδίδεται ο μύθος μιας λαϊκής κοινότητας, που καλλιεργείται μέσα από την αρχέγονη «αγιότητα» του Λαού, ενώ ο Οδηγός παριστάνει ένα «οργανικό» πρότυπο, χάρη στη δύναμη του Πετρωμένου και της Ιστορίας. Έτσι, όπως το τόνισε ο Eric Voegelin, επανεμφανίστηκε μια πολιτική ψευδοθρησκεία, μια Γνώση, που έμελλε να καταστρέψει (προσωρινά) την ελίδα των ανθρώπων για πιο αξιοπρεπείς και ορθολογικές κοινωνικές σχέσεις.

Εδώ πρέπει ν' αποφύγουμε μια παρεξήγηση. Σημερινοί πολιτικοί στοχαστές, όπως ο E. Laclau και ο N. Μουζέλης, αναγνώρισαν την παραδοσιακή μονομέρεια της μαρξιστικής σκέψης και τονίζουν ότι οι πολιτικές σχέσεις κυριαρχίας έχουν μια αυτόνομη εξέλιξη και δεν ανάγονται άμεσα στις οικονομικές σχέσεις ιδιοκτησίας. Το εθνικοσοσιαλιστικό κράτος δεν ήταν ένα εργαλείο του Κεφαλαίου: σκέφτηκε βέβαια να χρησιμοποιήσει για τους σκοπούς του το NSDAP, αλλά συνέβη το αντίστροφο: το ολικό κράτος αφαίρεσε την πολιτική εξουσία από το κεφάλαιο, παρ' ότι το τελευταίο είχε οικονομικά κέρδη. Από τη Siemens μέχρι την IG Farben, όλες οι βιομηχανίες χρησιμοποιούσαν την εργασία των φυλακισμένων στα

στρατόπεδα συγκέντρωσης, για να παράγουν για την πολεμική βιομηχανία. Όμως μια επιστημονική ανάλυση παίρνει στα σοβαρά τέτοιες διαφοροποιήσεις, που για μια χοντροκομμένη προπαγάνδα και μια πολιτική τακτική εμφανίζονται είτε ασήμαντες είτε βλαβερές.

Για να συλλάβουμε με πιο ακριβή τρόπο την πολιτική σκέψη του C. Schmitt, πρέπει να υπεισέλθουμε σύντομα στο έργο του *Η έννοια του Πολιτικού* (*Der Begriff des Politischen*). Έτσι είναι ο τίτλος του περίφημου βιβλίου του, το 1927, στο οποίο ανάγει και υποβιβάζει το Πολιτικό στη δυϊστική (φαντασιακή) διάκριση ανάμεσα σε φίλο και εχθρό, καθώς και στην αναγκαιότητα της εκλογής, της «απόφασης»¹⁵ ανάμεσά τους. Η γοητεία που ασκεί το βιβλίο αυτό πάλι σήμερα σε δεξιούς και αριστερούς εξτρεμιστές, προέρχεται από το ότι τότε (όπως εν μέρει και σήμερα) η Μυστική (Mystik) της ζωής και ο μύθος της βίας (G. Sorel) αποτελούσαν μια κυρίαρχη ιδεολογία.

Επρόκειτο για μια ρομαντική, ειδωλολατρική έννοια της ζωής, που δικαιωνόταν απλοϊκά μέσα από τις θεωρίες του Nietzsche και του Bergson, και που χρησιμοποιήθηκαν με μονομερή και πολεμικό τρόπο ενάντια στην έννοια του Πνεύματος. Αυτόνομο είναι εδώ το ότι τότε κανείς κατανούσε ως «πνεύμα» την ιουδαιοχριστιανική καθώς και τη διαφωτιστική παράδοση, παρόμοια με τον Deleuze κ.ά. στη Γαλλία σήμερα. Πέραν αυτών, είναι χαρακτηριστική και η πολεμική στάση ενάντια στην ψυχανάλυση και η φαντασματική χρήση της έννοιας του ασυνειδήτου και των ορμών. Σίγουρα, η αναφορά στο ρομαντισμό, στον Nietzsche και στον Bergson αποτελούσε μια κατάχρηση του ονόματός τους: τελικά καταχράστηκαν εξίσου, την ίδια εποχή, το όνομα του Marx στη Σοβιετική Ένωση. Αυτές οι βιταλιστικές έννοιες, όπως η ζωή, το οργανικό, η νεολαία, η κοινότητα, ο λαός, η φυλή (ράτσα), η απόφαση κ.λπ. είχαν εξ αρχής ένα μεθυστικό, υποβλητικό (suggestiv), πολεμικό και διφορούμενο χαρακτήρα, και είναι ουσιαστικά απολιτικές έννοιες.

Ο C. Schmitt οικοδόμησε μια έννοια του Πολιτικού μέσα από την αμφίροπη σχέση του με το Ρομαντισμό: στην έννοια αυτή δεν μπορεί να υπάρξει ένας κοινός χώρος ανάμεσα στους δύο εχθρούς, γιατί αυτός θα ήταν ο Ορθός Λόγος και το πνεύμα του Συμβιβασμού (Συμβολαίου) και της μεσολάβησης, που θα μπορούσε να προφυλάξει και τους δύο μπρος στην κοινή καταστροφή. Για τον C. Schmitt η Βουλή του φιλελευθερισμού είναι μια «παράγκα φλυαρίας», στην οποία μόνο συζητούν, αλλά δεν δρουν, δηλ. δεν παίρνουν αποφάσεις. Αλλά υπάρχει μια ορισμένη απόσταση ανάμε-

σα στη δικαιωμένη κριτική της κακής λειτουργίας της δημοκρατίας (η δημοκρατία λειτουργεί πάντα άσχημα: οι δρόμοι είναι βρώμικοι και τα τραίνα και τα ταχυδρομεία δεν είναι ακριβή, ενώ στη δικτατορία είναι), και στη ριζική, γεμάτη μίσος απόρριψη της: αυτή η απόσταση μπορεί να γίνει μια άβυσσος και ο C. Schmitt ερωτοτροπούσε με την άβυσσο, με τον φαλλικό-ηρωικό μηδενισμό¹⁶ της Μυστικής της ζωής και με τη φρίκη μπρός στο χάος. Ήταν παθιασμένος με την ηδονική ιδέα μιας ξεκάθαρης, μη διφορούμενης κατασκευασμένης δομής της κοινωνίας από τα πάνω, με την οποία έλπιζε να ξεπεράσει την πολυπλοκότητα και το διχασμό της πραγματικότητας.

Περίφημος έγινε ο ορισμός που έδωσε για τον Κυρίαρχο (Souveraen), δηλ. ότι Κυρίαρχος είναι εκείνος που αποφασίζει στην κατάσταση εκτάκτου ανάγκης. Αναφερόμενος στον Hobbes, που αναζητούσε στον απολυταρχικό δικτάτορα μια διέξοδο από τον αγγλικό εμφύλιο πόλεμο του 17ου αιώνα, ο C. Schmitt θεωρούσε ότι βρήκε στη Γερμανία, το 1919 μέχρι το 1923 και έπειτα, παρόμοιες συνθήκες. Η τάξη γι' αυτόν δεν βασίζεται σε κανόνες (Normen), αλλά σε μια απόφαση. Αυτή η μυστική και άνευ συγκεκριμένου περιορισμένου έννοια σήμαινε την απόρριψη του δημοκρατικού συμβιβασμού και την αναμονή της πτώσης της Δημοκρατίας. Ο υπαρξιστικός αυτός ντεσιζιονισμός ενθουσίαζε τότε ένα μεγάλο τμήμα της δεξιάς διανοήσης και της νεολαίας, για τις οποίες η καθημερινότητα ήταν μικροαστική και μίζερη, και ίσως σ' αυτό το τελευταίο είχαν δίκιο. Εδώ όμως η Δημοκρατία ήταν πνευματικά άοπλη, και την αισθητική, μακριά από την πραγματικότητα, απόφαση ενάντια στη Δημοκρατία, που πήγαζε από μια ριζική απογοήτευση και απελπισία αναφορικά με την κατάσταση αυτού του κόσμου, ακολούθησε έπειτα το αναγκαίο δεύτερο βήμα, υπέρ της γεμάτης πίστη υποταγής στον σωτήρα Οδηγό, υπέρ της αναμονής του Τρίτου Βασιλείου (Drittes Reich) και υπέρ της εγκατάλειψης της ατομικής επιθυμίας για την ελευθερία μέσα σε μια μυστική κοινότητα. Ο Helmut Plessner κατέδειξε στο βιβλίο του *Die Grenzen der Gemeinschaft* τις ανταπάτες αυτής της ιδεολογίας.

Δεν θα θέλαμε να κλείσουμε αυτή τη σύντομη περιγραφή της πολιτικής σκέψης του C. Schmitt, χωρίς να αναφέρουμε ορισμένους από τους λόγους της πτώσης της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Στα μάτια των εχθρών της ήταν το «σύστημα»¹⁷: «κάτω το σύστημα!», με αυτό το γεμάτο μίσος σύνθημα προσπαθούσαν να την υπονομεύσουν και να τη συκοφαντήσουν και να προετοιμάσουν τη λαμπρή, γνωστική-αποκαλυπτι-

κή Παρουσία του χιλιετούς Βασιλείου.¹⁸ Το «σύστημα» σήμαινε τον Αντίχριστο, τις μισητές ορθολογικές και φιλελεύθερες χώρες της Αγγλίας, Γαλλίας και Αμερικής, τη Δύση (και όχι κατά πρώτο λόγο τη Ρωσία). Όμως κάθε φορά που η θρησκεία εισρέει στα εγκόσμια και στην πολιτική, τότε διαστρέφονται και οι δύο πλευρές, και αυτό έχει μοιραίες συνέπειες. Αλλά ποια νηφάλια Ιδέα του Λόγου μπορεί να σταματήσει τον φανατικό ενθουσιασμό των μαζών; Σ' αυτό το ερώτημα η μέχρι τούδε ιστορία δεν βρήκε καμιά απάντηση. Ωστόσο οι άνθρωποι φανατίζονται πάντα όταν βρίσκονται σε κατάσταση υλικής και ψυχικής εξασθλίωσης, όπου η πρώτη δεν είναι αναγκαστικά αιτία της δεύτερης.

Οι δημοκράτες θεωρητικοί της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης θεωρούσαν ανάξιον να τη σπρίξουν σε ηγετικές προσωπικότητες και απόλυτες αξίες, αυτά όμως ήταν ακριβώς τα στοιχεία εκείνα που της έλειπαν. Μια λανθασμένη φιλελεύθερη και αναρχική άποψη θεωρούσε και θεωρεί ότι η Δημοκρατία είναι ο χώρος όπου ο καθένας είναι ελεύθερος για το κάθε τι, και όπου κυριαρχεί η σχετικότητα όλων των αξιών. Η άποψη αυτή ξεχνάει όμως τη διαλεκτική του Νόμου και της Επιθυμίας (της Ελευθερίας), το ότι δηλ. δεν είναι το παν δυνατόν (Lacan), και ότι ο άνθρωπος δεν είναι μόνον ένα ζώο λόγον έχον, αλλά επίσης και ένα «κακό ζώο», και ότι η κατάσταση της ολοκληρωτικής ελευθερίας είναι και το βασίλειο της ζούγκλας ή του ολοκληρωτισμού.

Οι ριζικοί αντιδημοκράτες κατηγορούσαν τους δημοκράτες ότι ως δημοκράτες «μεροληπτούσαν» για τη Δημοκρατία και το σύστημα των κομμάτων, έτσι ώστε αυτοί, οι αντιδημοκράτες, είχαν το ίδιο δικαίωμα να θέλουν το χιλιετές Βασίλειο. Εδώ οι δη-

μοκράτες επέτρεψαν στους εχθρούς τους να εξισώσουν τη μεροληψία για τη δημοκρατία με την προτίμηση¹⁹ για ένα κόμμα, έτσι υπέκυψαν σ' ένα σόφισμα που έγινε παραδεκτό γενικά, χάρη στον κυρίαρχο φορμαλιστικό νομικό θετικισμό. Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης κατέρρευσε, γιατί δεν την επιθυμούσε η πλειοψηφία των πολιτών: αυτό το συγκεκριμένο ποιοί. Έπειτα από τις μεγάλες εκλογικές νίκες του NSDAP, το 1930, κυριάρχησε σε πολλούς μια υπνωτική παραλυσία μπροστά στη δήθεν αναπόφευκτη μοίρα: όμως, το NSDAP θέρισε αυτά που άλλοι χρόνια ολόκληρα έσπειραν. Ήταν οι γεμάτες μίσος, εξωπραγματικές, ψευδορομαντικές παραστάσεις των ελιτίστικων ομάδων των συντηρητικών και εθνικών επαναστάσεων, αλλά εν μέρει και η κυνική σάτιρα πολλών αριστερών διανοουμένων, που κατά τ' άλλα συμπαθούσαν τη Δημοκρατία. Ήταν έντιμοι ειρηνιστές και δημοκράτες, που ήθελαν το καλό αλλά βοήθησαν άθελα το κακό, αποδυναμώνοντας τη Δημοκρατία.

Αλλά η Δημοκρατία κατέρρευσε και εξαιτίας της νομιμοφροσύνης (φορμαλιστικής) των κρατικών στελεχών/υπαλλήλων και των σοσιαλδημοκρατών. Τη λέξη «αντίσταση»,²⁰ όπως και τη λέξη «έθνος», την είχαν σφετεριστεί οι ακροδεξιοί. Και οι δημοκράτες κατάλαβαν πολύ αργά ότι μια Δημοκρατία έχει ανάγκη τόσο από ικανές, αποφασιστικές ηγετικές προσωπικότητες, όσο και από απόλυτες ιδέες και αξίες, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ελευθερία και η ισότητα, στο όνομα των οποίων πρέπει να αντισταθεί κανείς στη δικτατορία. Υπήρξαν ορισμένοι που το κατάλαβαν αυτό, παρέμειναν όμως «φανή βωόντος εν τη ερήμω». Τελειώνοντας το λόγο του «Περί της

Γερμανικής Δημοκρατίας» ο Thomas Mann έγραφε, το 1922:

«Επικαλούμαι ακόμα μια φορά το πεπαιτωμένο όνομά της, που όμως σήμερα πάλι ελκύει με νεανική χάρη: Ανθρωπιά (Humanität). Ανάμεσα στην αισθητικιστική απομόνωση και τον αναξιοπρεπή εξαφανισμό του ατόμου μέσα στο γενικό σύνολο ανάμεσα στη Μυστική και την Ηθική, την εσωτερικότητα και την κρατική δημοσιότητα ανάμεσα στη θανατηφόρα άρνηση του ηθικού, της στάσης του πολίτη, της αξίας και στην υποκριτική κατάχρηση του Λόγου, που θεωρεί τα πάντα μ' έναν διαφανή-ηθικολογικό τρόπο, η Ανθρωπιά είναι αληθώς η γερμανική Μέση (die deutsche Mitte) [ανάμεσα στις αντιθετικές πλευρές, Θ. Λ.], το Ωραίο-Ανθρώπινο, αυτό που οι καλύτεροί μας [στοχαστές και δημιουργοί, Θ. Λ.] ονειρεύτηκαν. Και υποκλινόμαστε εμπρός στη θετική μορφή Δικαίου που πήρε [η Ανθρωπιά, Θ.Λ.], για την οποία καταλάβαμε ότι η ενότητα της πολιτικής και της εθνικής ζωής αποτελεί το νόημα και το σκοπό της, [υποκλινόμαστε] κινώντας τις ακόμα αδέξιες γλώσσες μας να φωνάξουν: Ζήτω η Δημοκρατία! (Republik)».²¹

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Th. Mann: *Deutsche Ansprache. Appell an die Vernunft. Gesammelte Werke*, Frankfurt/Main 1960, Bd. XII, S. 535ff.
2. Vgl. Hans Kelsen: *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*, Tübingen 1911, I. Aufl.
3. Vgl. H. Heller: «Die Krisis der Staatslehre», *Arch. f. Soz. Wiss. und Soz. Pol.* 55, 1926, S. 313, Anm. 8.
4. E. Kaufmann: *Kritik der neukantianischen Rechtsphilosophie*, Tübingen 1921, S. 101.
5. Vgl. H. Triepel: *Staatsrecht und Politik*, Berlin 1927, S. 20.
6. Vgl. K. Sontheimer: *Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik*, München 1985, S. 93ff.
7. Vgl. H. Heller: «Rechtsstaat oder Diktatur?», in: *Recht und Staat*, Nr. 68, Tübingen 1950. G. Leibholz: *Die Gleichheit vor dem Gesetz*, Berlin 1925, S. 96. C. Schmitt: *Legalität und Legitimität*, in: *Verfassungsrechtliche Aufsätze*, Berlin 1958, S. 266.
8. C. Schmitt, op. cit., Anm 32, S. 345.
9. Vgl. Th. Lipowatz: *Die Verleugnung des Politischen*, Weinheim und Berlin, 1986.
10. Artikel 76 der Weimarer Reichsverfassung.
11. Vgl. K. Sontheimer, op. cit., S. 81.
12. C. Schmitt: *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*, Berlin, München, 1923, S. 41.
13. Vgl. K. Sontheimer, op. cit., S. 171. Η θέληση δεν είναι βούληση, αυτό είναι μια

από τις βασικές συγχύσεις που γίνονται σε όλα τα ελληνικά θεωρητικά κείμενα, πράγμα όχι τυχαίο. Η βούληση είναι πάντα δομικά εξαρτημένη από το Λόγο μέσα σε μια δομή, ενώ η θέληση ως πρόθεση και πραγματοποίηση μιας πράξης είναι ανεξάρτητη από το Λόγο. Αυτό εκφράζεται στην ακραία περιπλοκή από το ότι η θέληση μπορεί να είναι θέληση «για το κακό», ενώ η «ελεύθερη βούληση» «θέλει» πάντα το «καλό». Οι αρχαίοι Έλληνες σταμάτησαν στη βούληση. Έτσι η λέξη «το θέλημα» εμφανίζεται κυρίως πρώτα στον Απόστολο Παύλο στην Προς Ρωμαίους Επιστολή (θέλημα του Θεού). Η ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στη χριστιανική ορθοδοξία και τον καθολικισμό (και προτεσταντισμό) είναι ότι η πρώτη παρέμεινε αιχμάλωτη των ορίων του ελληνικού πνεύματος, γι' αυτό και οι Νεοέλληνες συγχέουν στη θεωρία και στην πράξη βούληση με θέληση. Η έλλειψη αξιοπιστίας και ορθού λόγου στην Ελλάδα έχει εδώ τις ρίζες της. Οι λέξεις Wille, will, volonté, voluntas πρέπει πάντα να μεταφράζονται με «θέληση».

Bl. Hannah Arendt: *Vom Leben des Geistes*: 2. *Das Wollen*, München 1979.

Albrecht Dihle: *Die Vorstellung vom Willen in der Antike*, Göttingen 1985.

Jean-Pierre Vernant: «Ébauches de la volonté dans la tragédie grecque», in: J.-P. Vernant et P. Vidal-Naquet: *Mythe et Tragédie en Grèce ancienne*, Paris 1982.

14. C. Schmitt: *Volksentscheid*, op. cit., S. 49.

15. C. Schmitt: *Politische Theologie. Vier Kapitel von der Souveränität*, 1. Aufl. München 1922, 2. Aufl. 1934.

Chr. Graf von Krockow: *Die Entscheidung*, Stuttgart 1958.

Th. Lipowatz, op. cit. Η λέξη «απόφαση» είναι στα γερμανικά Ent-scheidung. Όπως και στα γαλλικά dé-cision, σημαίνει διαχωρισμό, ένα ανεπίστρεπτο πέρασμα της όχθης. Ο βολονταρισμός και ο ντεσιονισμός είναι ο παροξυσμός της θέλησης όταν αυτή αυτονομηθεί πλήρως από το Λόγο και το Νόμο, δηλ. αγνοήσει και καταστρέψει τη Διαλεκτική Νόμον και Ελευθερίας. Αλλά η θέληση είναι πάντα κάτι άλλο από τη βούληση, που αγνοεί τη ριζική απόσταση ανάμεσα στο Λόγο και το Πράγμα.

16. Vgl. E. Jünger: *Der Arbeiter, Herrschaft und Gestalt*, Hamburg 1932.

17. Vgl. K. Sontheimer, op. cit., S. 178.

18. Vgl. Moeller van den Bruck: *Das Dritte Reich*, Berlin 1923.

A. Mohler: *Die konservative Revolution in Deutschland 1918-1932*, 2. Aufl. Darmstadt 1972.

19. Vgl. K. Sontheimer, op. cit., S. 147.

20. Vgl. K. Tucholski: «Der Hellscher», in: *Weltbühne*, Nummer vom 12.4.1932 (Wiederabdruck aus der Nummer vom 1.4.1930). Carl von Ossietzky: «Rotkoller», in: *Weltbühne* vom 18.2.1950.

Arthur Rosenberg: *Geschichte der Weimarer Republik*, Frankfurt/M 1950.

21. Thomas Mann: *Von deutscher Republik* (1922), in: *Ges. Werke*, Frankfurt/M. 1960, Bd. XI.

